

POLITIKAI ÉRZÉKÜNK TÁRSADALMI ALAPJAIRÓL

AZ EURÓPAI NÉPEKNEK egymásról alkotott nézetei eleinte csak néhány általánosított, megmerevedett kifejezést foglaltak magukban, minő volt például a franciák könnyelműsége, a németék szorgalma, nehézkessége, régebbi századokban részegessége, a magyarok lovagisága, máskor a magyar kanász, csikós, jogász jellemképe. Értelmesebb tartalmat ezek a vázlatos torzképek a múlt század közepén, a liberális-nemzetállami szellem uralkodásra jutásával nyertek, amikor is a reformkorszakát élő magyarság a liberális-parlamentáris hangulatú európai közvélemény szemében mind nagyobb értéket kezdett jelenteni. A század közepére elmúltak az idők, amikor egy-egy nyárszolgár német professzor Magyarországon járva csak a német polgári városokban talált elfogadható, emberi életformát, s minden mást, főként a magyar nemesi életet barbárnak, ázsiaiinak minősítette. Már a századforduló óta mind több angol utazó nézte meg hazánkat, s ismerte fel lelkesedéssel és elragadtatással a vidéki nemesség életében, vármegyei autonómiánkban, közviszonyok iránti érdeklődésünkben és azok értelmes intézésében, régi alkotmányunkban és szabadságszeretetünkben az angolhoz hasonló magyar szellemet. Ezek az angol utazók, maguk is nemesemberek, alapították meg jöhírünket Nyugaton, amelyet azután a szabadság védelmében folytatott harcunk, nagyszerű bukásunk emlékei, s nem utolsó sorban emigrációnk és feje, Kossuth működése erősített meg, állandósított és terjesztett el még Amerikában is.

A magyar ezóta széles körökben az angolhoz hasonló mély és biztos politikai érzék birtokosának számított, aki saját erős hazafiságának, józan realizmusának és törhetetlen szabadságérzésének köszönheti, hogy évszázados zivatarok közt fenntartotta magát, s végül is az európai civilizáció biztos területévé tette. Nyugat előretolt hadállásává és őrszemévé a keleti és balkáni barbársággal szemben azt a földet, melyen ezt a civilizációt egyedül ő volt képes életrehívni. A magyar politikai érzék fensőbbrendűségének tudata oly általános volt, hogy olyanok sem tudtak tőle szabadulni, akik egyébként nem rokonszenveztek velünk. A hatvanhetes kiegyezés a franciák között nem talált osztatlan helyeslésre, s már akkor voltak hangok, melyek a magyarság uralmától a szlávokat féltették, de ezek a hangok is kifejezték reményüket, hogy a magyarok politikai bölcsességükkel le fogják győzni a nehézségeket, aminthogy birodalmi németek a 68-as nemzetiségi

törvény meghozása után meg voltak győződve, hogy a magyarság politikai érzéke megszüntette a nemzetiségi viszályt a Lajtán túli területen. Reánk, akiknek történetéről, politikai érzékéről és becsületéről a mai csehek évtizedek óta csak gyűlölettel és csúfsággal szoktak nyilatkozni, szinte különösen hat az a tisztelet, mellyel a cseh nacionalizmus alapítója, a történész Palacky még a kiegyezés éveiben is nyilatkozott rólunk: 1865-ben cikkezvén a már levegőben levő dualizmus ellen és a nemzetek egyenjogúsítása érdekében, kiemelte, hogy „a nemzeti egyenjogúság elve egyetlen más országban sem érvényesült és őriztetett meg annyira, mint éppen Magyarországon mindazon századokban, amíg csak a régi alkotmány és vele a latin nyelv uralkodott”; szerinte a nemzetiségek 48-as felkelése sem következett volna be, ha Szemere szegedi nemzetiségi törvényét egy évvel előbb hozzák a magyarok, akikről megérti, hogy Herder jóslata, II. József nemzetellenes törekvései óta sietve iparkodnak nemzetiségüket elsáncolni; Palacky nem ellensége a magyarságnak, sok barátja is van közte és ezért bizalommal fordul hozzá, hogy fölsímerve a reális helyzetet békülékeny politikát folytasson a szlávokkal szemben.

Most nem érdekel bennünket az, mennyire megváltozott ellenségeink véleménye és hangneme velünk szemben Palacky óta, aki pedig kiállítván rólunk nemzetiségeink kezelését illetőleg a legjobb bizonyítványt, magunkat és történetünket jobban ismerte, mint késő utódai,—nem világháborús ellenfeleink megszólása az, amin elmélkednünk érdemes, hanem az a sajnálatos körülmény, hogy barátaink és a semlegesek közt is mind ritkább Palacky megbecsülő és optimista hangja. Kétségtelen, hogy az európai hangulat romlásában ellenségeink propagandája, azután német barátaink új népállam elmélete is közrejátszik, mely diametrális ellentétét képezi a történeti Magyarország népeket egybefoglaló gondolatának és folyvást továbbépülő szellemi szervezetével Közép-Európában mindegyre elavítani akarja a történeti magyar gondolkodást: mindezekon túl ami valósággal megdöbbenhet bennünket, az egy-egy óvatos, tartózkodó kérdés idegen barátaink ajkán: mennyiben változtatta meg a katasztrófa óta a magyarság azt a politikát, melyet a katasztrófaig folytatott? A kérdéssel kapcsolatban felmerül az is, miért nem mi fejlesztettünk ki új felfogást és gyakorlatot a kisebbségi kérdés dolgában, holott mi magyarok volnánk az a nép, melynek összes történeti emlékei, aspirációi és egész jövője a kisebbségi kérdés új, kielégítő s számunkra előnyös megoldásától függ?! Magában az a tény, hogy sem a kisebbségi ügyekben, sem a Dunamedence rendezésében nem tartottuk meg a vezetést, arra a feltevésre utalja az idegeneket, hogy régi politikai érzékünk, a XIX. századi Európának ez elismert politikai realitása, Trianon óta nem működik többé úgy, mint azelőtt...

Legyen bátorságunk felvetni a kérdést: valóban megvan-e és csorbítatlan-e politikai érzékünk, mely évszázadokon át fenntartott bennünket oly veszedelmes néprajzi, politikai, hadi helyzetünkben? A kérdésre választ csak akkor adhatunk, ha nemzetünk történetében korszakok szerint megállapítjuk, melyik társadalmi osztály uralkodott, melyiké volt az a politikai érzék, mely érvényesülésében az egész

magyarság politikai érzékét jelentette. Ezzel a módszerrel a dolog könnyen megvilágosítható; hiszen többnyire közismert történeti tények beszélnek róla.

ILYEN KÖZISMERT TÖRTÉNETI TÉNY az Árpád-dinasztia igen sok tagjának politikai érzéke, mely nem egynél közölök államférfiúi bölcsességgé magasodott. E régi századokban a magyarság sikerei az uralkodók sikerei, a magyar lét fenntartása ezeknek érdeme. Árpád személyes politikai érzékét csak nemrég mutatta ki meggyőzően Hóman Bálint; a honalapítónak és utána az államalapító Szent István-nak működése nemcsak egy nemzedék számára biztosítja a magyar léte, hanem egyúttal évszázadokra, a mai napig körülhatárolta nemzeti feladatainkat. Nagy egyéniségek a magyar trónon még később is sorshatározóan érvényesíthették elképzeléseiket, így Károly Róbert, Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás, Mária Terézia. De már az Árpádok trónja árnyékában is felismerhető az a társadalmi osztály, mely nagy király mellett, tehetségtelen uralkodó helyett politikai érzékkel kereste a magyarság útjait. Δ XI. századbeli királyi „szénátus“ tagjai: főpapok, nemzeti főnökök, bevándorolt lovagok, az új hivatalnok-arisztokrácia első példányai az ügyek intézésében megszerzik a látókört és a gyakorlati jártasságot, mely utódaikra is átszáll. A világi nagyurak birtokaikkal együtt politikai érzéküket is átörökítik leszármazóikra, a középkori egyház főpapjai pedig, bármely osztályból származtak is, papi hivatásuk gyakorlása közben sajátítják el az állam igazgatásához szükséges készségüket. A politikai érzék tehát, mely a nemzet sorsát irányítja, egyrészt az Egyház kereteiben száll nemzedékről nemzedékre és nő a feladatokkal együtt, másrészt a világi nagybirtokhoz, s az azzal összefüggő udvari és állami főméltóságokhoz van kötve, melyek atyáról fiúra öröklődnek, ugyanazon családokból tölti be azokat a magyar király. A középkorban így volt ez másutt is Nyugaton, nálunk azonban a főpapságnak és a nagybirtokos mágnásoknak e politikai kizárólagossága jóval, századokkal túlélte a középkort.

Másutt, és e hasábon is¹ volt alkalmam rámutatnom arra a jelentőséges tényre, hogy a török hódítás, az ellene szükségessé vált védelem, valamint az ország visszafoglalása után az új berendezkedés, a magyar föld új megszállása és megművelése szintén e világi és egyházi nagybirtokos arisztokrácia, a mágnások és főpapok vezetésével, ezek szellemi munkájából ment végbe. A Habsburg- király külföldön tartózkodván, itthon a védelem, s vele a nemzetvezetés és kultúra fejlesztése is egyes vidékek szerint decentralizálódott; Mátyás udvarának nemzeti szempontból nem a bécsi udvar, hanem az esztergomi érsek nagyszombati és pozsonyi rezidenciája, a Thurzók bicsei és árvavári udvara, a Nádasdyak dunántúli, a Percnyiek felvidéki várai, a kismartoni és más Eszterházy központok lesznek utódai. S amint a nagybirtokos úr erős várra kipített székhelyéről intézi az országrész védelmét, rendelkezik a szomszéd megyék nemeseivel és jobbágyaival, s amint az ő udvari papja terjeszti az országrészben az új hitet, s utóbb az ő akarata téríti vissza jobbágyait és a tőle függő kismemeseket és

¹ Magyar Szemle II. kötet, 305.1. „A magyar nagybirtok történeti szerepéről“.

városokat a régi hitre: úgy politikai dolgokban is övé a vezetés. Nincs kétség abban, hogy Nádasdy Tamás, Eszterházy Miklós a Dunántúlnak, Thurzó György a nyugati Felvidéknek, Rákóczi György a keletinek valódi „vezére“ volt, aki védte, táplálta, oktatta, fizette népét, s helyette viselte a politikai felelősséget. A nemzet politikai érzéke még a XVI. és XVII. században, sőt a XVIII. első felében is ezekben az urakban testesült meg.

Más a politikai érzék és más a politizálás. Az arisztokraták a XV. század királytalan időzakaiban átvették az ország formális vezetését is, közülök nőtt ki Hunyadi Jánosnak és fiának csodálatraméltó politikai genialitása. Az alsóbb néposztályok politizáláson túl nem igen jutottak; a köznemesség igazi politikai iskolája, a vármegye, még sokáig kénytelen magát főispánjától, a nagybirtokos mágnástól vagy főpaptól vezetetni, a megyei autonómia központja, a választott alispán inkább csak a XVI. századtól kezdve függetlenül a főispántól, s a tényleg régóta választott szolgabírók a helyi igazgatáson tülemelkedő feladatokhoz nem jutnak. A Jagellók korában a köznemesség politikai szerephez jut, de nem ő irányít, hanem őt vezeti a nagyúr, Zápolyai János és ennek emberei; politikai érzéket e néhány vészes évtizedben, amikor az igazi probléma az ország védelme volna, még nem tud a nemesség szerezni. Hasonlóképpen átmeneti volt Bocskay István alatt a nem-nemes hajdúknak és a tiszai kálvinista prédikátoroknak hirtelen betörése az országos politikába: eredménye a hajdúság letelepítése, de nem e társadalmi osztályok politikai iskolázása lön. Miként az írástudás a középkorban a világiak körében lassan terjedt felülről lefelé, épígy a politika iskolájába is csak egymásután kerültek az egyes társadalmi osztályok: a legfőbbek és legnagyobb birtokosok után a XVI. század végétől kezdve a vidéki birtokos nemesség. Rudolf király országgyűlésein már nagy a köznemesi ellenzék, de igazi vezetői a Batthyányiak és más nagybirtokosok. A politikai érzék különben is magasabb tulajdonság; megszerzése előtt az illető társadalmi osztály ha hozzá jut is politikai tevékenységhez, ezt saját önérdeke szolgálatában gyakorolja. A köznemesség még a Wesselényi-összeesküvésben is a főurak pórázán jár, készséges részvevője, fecsegő titoktársa és elpusztuló mártírja Zrínyi Péterék könnyelmű politikájának, de már képes arra, hogy saját érdekében kizorítsa a városi polgárságot még azon néhány pozícióból is, melyet ez addig meg tudott magának szerezni. A megyei nemesség egyik első önálló politikai vállalatának mondható az a harc, melyet a XVII. században folytatott a városok érvényesülése ellen, s melynek az is következése lön, hogy mikor a század végére kezdenek megmagyarosodni a városok, ezek műveltebb polgárai nem jutnak többé hozzá a politikai érvényesüléshez.

A vármegyei birtokos nemesség, a későbbi gentry elődje, ezt a politikai iskolát nem is annyira az országgyűlésen járta ki, ahol még sokáig elnyomta őt súlyos tekintélyével a főpapság és a nagybirtokos főnemesség, s ahol önálló akcióit kilátástalan ellenzékiség keretei fogták le. Igazi politikai iskolája a vármegye volt, mely a török felszabadító háborúk óta mind több terhet volt kénytelen magára vállalni, amit korábban a nagybirtokos és az állam együtt vagy külön-külön hordo-

zott. Az új feladatok közigazgatási gyakorlatot és politikai érzéket szültek. A legsúlyosabb teher a császári katonaság ellátása volt, hadvonuláskor és „békés” gamizonban, élelemmel, abrakkal, szállással, pénzzel. Azok a birtokos nemesek, akik a XVIII. században alispánként, polgári biztostként, szolgabíróként foglalatostkódtak e katonai és adóügyekkel, nemcsak kitűnő közigazgatási ismereteket, emberekkel bánni tudást, diplomáciai tapintatot, hanem politikai érzéket is hagytak utódaikra, — mert hiszen a vármegyékben a vezető hivatalokat ekkor épügy egyazon családok fiai töltötték be, miként a középkorban az összes állami hivatalokat. S jött Mária Teréziával a felvilágosodás, mely más vidéki hatóság híjján szintén a vármegyéket fogta be programja érdekében: egészségügyi és népművelési feladatok, az agrártermelés emelése és ellenőrzése, mindennemű kimutatások és statisztikák készítése, az úrbéri szolgáltatások reformja, más politikai és társadalmi vezető tevékenység, mindez az új feladat ezt a vármegyei tisztviselőreteget, az ezer holdon felüli középbirtokosságot nevelte új vezető réteggé, hogy utóbb a demokratikusabb idők beköszöntésével átvehesse a nagybirtokos mágnásoktól az ország kormányzását.

Tudjuk, a múlt század első évtizedeiben ment végbe ez osztályváltás. Főnemesi osztályunk mindaddig egészében, szinte zárt sorokban vállalta századokon keresztül azon új feladatokat, melyek a magyarság elé kerültek. Utoljára a XVIII. század nagy gazdasági újjáépítését és a Habsburg-uralkodókkal egyetértő barokk kormányzást. Még a felvilágosodás új filozófiáját és életformáját is magáévá tudta tenni a legtöbb főúri család, a liberális-demokratikus-parlamentáúus eszmevilág átvételénél azonban felbomlottak soraik. Már 1848 előtt is megfigyelhető volt, hogy egyesek csatlakoztak az új áramlatokhoz, sőt azok számára utat törtek — elég itt két különböző irányban Széchenyi Istvánt és Batthyány Lajost említenem — a többség elzárkózott, reformok nélkül vélte konzerválhatni a tényleg elavultat, s ezzel kieresztette kezéből a vezetést. A világ kereke fordult s miként régi Fortuna-kerék ábrázolásokon látható: a király után lebukott a főnemes, fellendült—még mindig nem az egész köznemesség, hanem csak a megyei középbirtokosság, a régi „bene possessionati” osztálya, melyet ponderálni volt szokás, mert súlya és tekintélye volt, és nem numeráim, mert itt számba sem jöhetett volna a kisbirtokos, bocskoros nemes és birtoktalan, armális nemesség parasztsorbeli tömegei mellett. Reformkorszakunkat ezek a középbirtokosok alkották meg néhány főnemes társaságában, politikai irodalmunk klasszikus termékei tőlük valók. Negyvenkilenc bukása nem írható az ő terhükre, mert a politika radikálisai és a háborút mindvégig, a biztos bukásig folytatók többsége már nem e képzett és felelősséget érző rétegből került ki, hanem a 48-i választásoktól feldobott, még politikailag iskolázatlan kismemességéből. Tán Kossuth is, ha politikai hagyományokkal rendelkező vagyonos középbirtokos családból származik, képes lesz vala 48 és 49 forró légkörében is ugyanazt a meggondoltságot és politikai éleslátást kifejteni, mely az emigrációban utóbb őt, sok-sok elméleti tanulmány és tapasztalat után nem egyszer jellemezte.

Azon nyugalmi állapotban, melyet az abszolútizmus kényszerített az országra, megint érezhetővé vált a birtokos középnemesség anyagi és értelmi súlya, s így történt, hogy az új alkotmányosságban, az 1861. és 1866. országgyűlésen, megint ez vette kezébe az irányítást, európai látkörével, felelősségérzetével, hagyományos törvénytiszteletével. Két alapvető törvényünknek, a kiegyezési 1867:12. és a nemzetiségi 1868: 44. törvénycikknek két szerzője, Deák és Eötvös, szimbólumaként szolgálhatna a politikai érzéknek, mely ezt a társadalmi osztályunkat egyéni tanultság, családi hagyomány és öröklés folytán kitüntette. Középnemességünk alig félszázadon át vezette a nemzetet, s hogy e rövid időszakban a reformkorszak lendületét és eszmegazdagságát, 67 érett politikai realizmusát kitermelhette, az egyrészt a főnemességét is felülmúló európai iskolázottságából, másrészt a fourakhoz képest nagyobb számából, s nem utolsó sorban tisztább magyar fajiságából, esetleg még pihent voltából is érthető. Míg főnemesei családaink az Árpádokhoz hasonlóan nem igen dicsekedhettek túlhosszú élettartalommal, s átlag három századonként új családoknak adták át helyüket: középkori vezető családaink a XVI. századra kevés kivétellel — aminő pl. a losonci Bánfiyak — kihaltak, addig a reformkorszak vezető középnemeseinél nem ritka évszázados családi múlt, vidéki életben eltöltve; ők a kifejlett példányai a fajnak, melyet a költő szavaival: edzettek százados kohók. Ez az ősi faj a múlt században hirtelen virágzott ki — és túlkorán hervadt el.

E SIETŐS ÁTTEKINTÉSBŐL is látható, hogy nemzetünk körében a politikai érzéket a legfelső, vagyonos és művelt osztályok képviselték, s hogy az bennük nemzedékről-nemzedékre öröklődött. 48 és 67 új berendezése megszüntette a rendi alkotmányt, mely addig az egyes, vérségi kapcsolatokon alapuló társadalmi osztályok létét, s azok politikai uralmát egyáltalán lehetővé tette, s ezzel most megkezdődött nemcsak a közép- és főnemesség uralmának likvidálása, hanem vérbeli összefüggéseinek is megzavarodása. Különösen jól látható ez az ekkor már gentrynek nevezett középnemesség esetében. Korábban ez a középbirtokos osztály épűgy saját köréből házasodott, mint a nagybirtokos főurak is maguk közül, s ez a vagyonos osztályoknál mindenütt fellépő jelenség volt az alapja a társadalmi osztály egységének, vele a tehetség és érzék általánosságának. A jobbágyfelszabadítást követő évtizedekben az ezerholdasok közül sokan elvesztették birtokaikat, elhagyták az ősi földet, hivatalnokká lettek, amire tudvalevőleg Tisza Kálmán hosszú kormánya adott nekik lehetőséget. A városba került, földnélkülivé vált úri osztály csakhamar keveredett köznemes és polgári családokkal. Nálunk több százezerre ment a birtoktalan vagy egészen kisbirtokú, bocskoros vagy iparos nemesség száma, melynek fiai 48 után szintén felemelkedtek a hivatalnoki és más értelmiségi pályákra, s ott találkoztak a középnemességből leszállottakkal, akiket könnyen majorizáltak, s akikkel époly könnyen összevegyülhettek, hiszen a nagy megkülönböztető, az ezerholdon felüli birtok már úgyszem volt a középnyemes kezén. A nemzeti társadalom sokáig észre sem vette ezt a változást, mely politikai érzékünk századvégi hanyatlásának

igazi előidézője lett: a politikai arénában továbbra is nemesek vezettek, az ő nevük forog mindenütt, de ezek csak ritkább esetben leszámazol a nagy múlttal bíró középnemességnek, a legtöbb bizony családi műveltséget nélkülöző, azt hirtelenében megszerző paraszti vagy iparos-nemes család fia. A közvélemény úgy hitte, hogy a „gentry“ ugyanazon elemekből áll, melyeknek érdeme volt reformkorszakunk pompás lendülete, holott a valóságban politikai hagyomány és érzék ritkán állott az új politikusok mögött, mégha nemesi nevük volt is. Egyszerű újságolvasó közönségünk ma is könnyen valami régi nagy múlttal bíró, felsőbbrendű lénynek nézi bármely nemesi név viselőjét, nem gondolva meg, hogy egész nemesfalkak voltak, teli parasztleletet folytató, többé-kevésbé kiváltságos nemessel és hogy iparosok, szűrszabók és csizmadiák százai voltak nemesek, akik tehát régebbi időben soha sem juthattak politikai érzékhez és gyakorlathoz, és akiknek fiai 67 után értelmiségi pályára lépve, épúgy maguk voltak kénytelenek megszerezni politikai tanultságukat, mint akár jobbágy- vagy polgárcsaládok fellendült leszámazol. A középnemességet hagyományaival együtt előntötte ez új emberek árja, akikkel különben családilag is összevegyült, miután a birtok eltűntével nemesség és nemesség közt semmi szemléltető különbség nem maradt azután, hogy a kismemesség egy része is megszerezte emelkedése során a társadalmi műveltséget.

Másutt is ez volt a XIX. század fejlődése és abból, hogy a nagy forradalom óta a francia nemesség elveszti politikai befolyását, még nem következett a nemzet politikai képességeinek hanyatlása. Ez igaz, de az is bizonyos, hogy Franciaországban a nemesség vezető szerepét a napóleoni új nemesség, s azt követőleg a kapitalista polgárság vette át, s az is bizonyosnak látszik, hogy bár ez a polgárság német földön is elég számos volt, itt már nem tudta az arisztokrácia vezető szerepét átvenni, aminthogy Németország századvégi politikája a miénkhez hasonlóan társadalmi eredetű egyenlenségeket mutat fel, melyeket a hatalomban megmaradt junkerek nem tudtak jóvátenni. Nálunk azonban teljesen hiányzott a politikai munkára alkalmas, zárt hagyományú és világszemléletű polgárság, viszont a letűnt nemességnek továbbra is oly neve és tekintélye volt, hogy nemcsak társadalmi életben, de politikai irányok dolgában is „arbitrarius“nak tisztelte még sokáig — tán mai napig is — a helyét elfoglaló bocskoros nemes-, jobbágy- vagy polgárvadék. Ugyanily, mondjuk, posztumus tekintélye maradt a főúri osztálynak is akkor, mikor már zárt osztálynak csak társadalmilag számított, s a politikába egyéni ízlés és hajlam szerint folyt be; ugyanazon családok tagjai az októbrista forradalomnak és ellentettjének, az ellenforradalomnak váltak támogatóivá, aminthogy arisztokráciánk ma is a legkülönbözőbb helyeit szállja meg a politikai színpadon, a legitimizmustól a polgári radikalizmuson át egész a hazai hitlerizmus vonaláig. Az egykor egyseges vezető osztály szerepét játszó mágnási rend ez atomizálódása már a múlt század vége óta állandóan megfigyelhető jelenség, párja a középnemesség szétporlásának, s mindkét jelenséget az teszi számunkra nemzeti szempontból tragikussá, hogy a szolgálatot előbb mondták fel, semmint utódok megjelentek volna munkájuk végzésére

a hazai tájakon. Hogy mindkét osztály napjainkig kitermel magából kiváló egyéniségeket, minők voltak például a háború előtt Tisza István és ifjabb Andrassy Gyula, ez inkább az illető család javára írható, nem pedig az osztály politikai szerepét bizonyítja, melyet az zártan és egészében nem képes többé betölteni.

A nemzet tehát, régi vezető osztályainak szétbomlásával, azon feladat előtt állott, hogy új politikai osztályt neveljen magának. Miután a feudális rendi korszakkal együtt a foglalkozások, s ezzel a készségek Öröklődését is megszüntette az új demokratikus világ, egyébről nem lehetett szó, mint valamely, társadalmi rendet nem képező, független egyének elitjének kialakításáról. Az elitről és annak kialakítása szükségéről az újabb szociológia sok szépet és okosat mond, — a gyakorlatban még alig sikerült másutt megoldani a nehéz kérdést, mint Angolországban, a hagyományt és a hagyomány ellenségeként fellépő újítást oly biztosan harmonizáló országban, s ott sem a szociológia segélyével, hanem az élő történeti erőkkal. Az angol politikai érzék hordozói közt régi családok fiaival és egészen alulról jött új emberekkel találkozunk, akik mégis egységbe oldódnak és zárt társaságként alkalmazzák a hagyományokat új viszonyokra, új szellemiségben. A kontinens háborúelőtti liberális demokráciái képtelenek voltak biztos politikai érzékkel bíró elit kialakítására, — ez volt a mi helyzetünk is, ahol tudvalevőleg a világháborúig permanenssé vált politikai küzdelmek, az eredmények teljes hiánya, a lényeges kérdések — így a nemzetiségi, a földreform-, a választójogi kérdések elmellőzése, jelentőségük fel nem ismerése bizonyítja politikai érzékkel bíró elit hiányát. A zűrzavart nagyban növelte a még tekintéllyel bíró nagy családok fiainak ellentétes állásfoglalása, akik bárhová mentek, mindenütt vezéri szerepet kaptak és így egyébként kilátástalan és rossz ügyeket is képesek voltak fellendíteni. A polgárság teljesen meghódolt az idejétmúlt „úri“ politikának, s beleilleszkedett, a parasztság egyelőre nem jutott szóhoz, az ipari munkásság vezető rétege pedig, mely keresztülment a német szociáldemokrácia drílljén, a marxizmus elvein nevelődven fel, magától kikapcsolódott a nemzeti politikából. A szabad pályákon nagy tömegekben elhelyezkedő polgári zsidóság, Jászi Oszkár vezetésével, készült ugyan politikai szerepre, de az októberi forradalom megmutatta, hogy az ő politikai tanulmányuk époly kevésé szerzett nekik politikai érzéket, mint a paraszt, nemes vagy polgárszármazású polgári politikuskoknak sem az ő állandó és szüntelen politizálásuk. A háború előtt eléggé megbizonyosodott, hogy párttagság, képviselőség betöltéséhez gyakran semmi politikai hajlam vagy tehetség sem szükséges.

A háború után ezen a politikai elithiányon is magunknak kellett volna segítenünk, miként nemzeti létünk új sorsdöntő kérdéseink. Kevesen gondolkodtak rajta, még kevesebb valósult meg. Boldogult Klebelsberg Kunó grófnak fájtt folyvást az, amit ő antiszelekciónak nevezett, s amelyen ő elsősorban tudományos téren akart segíteni a külföldi oktatás megszervezésével, — ezzel ő régi magyar, középkori katolikus, újkori protestáns szükséglethez és szokáshoz tért vissza. A vitézi intézmény viszont katonai erények és nemzeti jellem biztosítására törekszik, — a politikai elit kinevelésére még csak

kísérletek sem történtek, minek következménye közéletünknek fokozódó elsekélyesülése, a parlamentarizmus tekintélyének hanyatlása, s mi fontosabb: nemzeti feladataink megoldásában gyakori tévovázásunk és tanácstalanságunk. Azok az okok, melyek a századvég óta a politikai érzékünkben mutatkozó hiányokat létrehozták, ma is hatnak, — előidézői azonban nem abban keresendők, mintha a magyarság politikai tehetségét elvesztette volna vagy az meggyengült volna benne — népünk ma is az igen tehetséges népek közé tartozik, s azt mondhatjuk róla, hogy szinte ismeretlen nagy tehetségek szunnyadnak benne, — * politikai bajaink és érzékhiányunk egyszerűen régi politikai osztályunk teljes felbomlására és újnak még ki nem alakulására vezethetők vissza.

A külföld néhány országában, tudjuk, nagyszabású kísérletek folynak ily politikai vezetőréteg kialakítására, s közelfekvő a gondolat, hogyha magunk nem tudnánk magunkon segíteni, egyszerűen átvethetők a külföld e legújabb elitképző módszereit. Ez annál könnyebben elképzelhető, mert politikai érzékünk hiányos funkcionálása következtében úgyszólamint hajlamosak vagyunk idegen intézmények kritikátlan átvételére, s mert másrészt az új elitképző módszereket valóban nem nagy elmeél kell, hogy lemásolhassuk magunknak. Orosz, német, olasz földön hasonló módon képződik az új politikai vezető réteg: először a régi politikai rétegeknek teljes és tökéletes eltávolításával, másodsor a diktatúra és pártabszolutizmus segélyével új egyének beállításával. A szelekció itt általában—Mussolini itt kivétel, ő nagy ruganyossággal, s e mellett humanitással kezeli ezeket a dolgokat is — arra van tekintettel, hogy az elit minden egyes tagja a pártidiktatúra megbízható embere legyen, ami egyáltalán nem zárja ki a szakképzettséget, különösen nem a technikai tudományokban, de szellemiség terén annál könnyebben vezethet a tárgyi követelmények leszállítására, ha egyébként az illető a diktátornak vagy pártjának megbízható, esetleg megjutalmazandó híve. Mussoliniról tudjuk, hogy párthíveit, még a legelső tesserák tulajdonosait is habozás nélkül elbocsátja, ha a tárgyi szükségletek úgy kívánják, — ez azonban kivételes a diktatúra rendszerében, mely eredeténél fogva személyes szolgálatok és személyes hűség alapján jegecesedik ki a pártfőnök körül. Amit a pártabszolutizmus politikai és hivatali pályáiról hallunk különböző országokból, az mindegyre eszünkbe juttatja Metternich és Sedlnitzky, meg a Bachkorszak „szelekcióját“, amikor szinte írástudatlan csehek és morvák jutottak vezető állásokhoz, mert „gutgesinnt“ voltuk az abszolutisztikus vezető körök előtt minden kétségen kívüli volt. A pártabszolutizmus szelekciója közelebről megnézve, semmiben sem különbözik az osztrák császári abszolutizmusétól: mindkettőnél a megbízhatóság, legalább is ennek elhithető mímelése és a vezető akaratra való tökéletes alárendelése volt a döntő válogatási elv; a különbség legfeljebb az, hogy míg Metternich korában az előhaladás megállapodott bürokratikus formákhoz volt kötve, addig a mai pártabszolutizmusok és diktatúrák a megbízható és megjutalmazandó egyéneket a társadalmi és szellemi lét legalsóbb fokairól lendíthetik fel olyan helyekre, ahol az a nemzet legnagyobb javaival is rendelkezhetik...

Ez az idegen módszer ilyképpen nem politikai érzéket termel, hanem csak hordozóit a politikai érzéknek, amennyiben ezek, hivatalkba beültetve, képesek lesznek az ehhez szükséges tehetséget és ismereteket utólag, gyakorlatilag elsajátítani. Kétségtelen, hogy manapság hasonló jelenséggel állunk szemben, mint száz év előtt, amikor Nyugatról indult el egy politikai áramlat, miután ott az ő szellemiséi gének nemzetátalakító formáját létrehozta a francia konstitucionalizmusban. Hatása többhelyütt robbanó erejű volt: itt-ott azonnal levegőbe röptültek a régi alkotmányok, másutt évtizedek múltak el, míg utánzásának ideje elérkezett, egyes országok pedig, így Németország és Anglia egyáltalában tartózkodtak eredményei átvételétől, — tudjuk, hogy Németország parlamentarizmusa az összeomlásig nem vált igazi alkotmányossággá. Manapság a másik szélsőség az új abszolutizmus Keleten tűnt fel, s hozta létre inkább elijesztő, mint vonzóerejű első építményét, — szélesebbkörű hatásra csak emberibb külsejű megjelenési formái számíthatnak más országokban. Mi magyarok annakidején, száz évvel ezelőtt, szinte szőröstől-bőröstől vettük át az akkori idegen példát, sokkal többet feláldozva önmagunk szellemiségéből, semmint erre szükség lett volna, ha előbb jól megnézzük az idegen jelentkezőt és nem hiszünk a külszínnek és látszatnak. A liberális eszmevilág korlátlan és kritikátlan átvételével magunk nehezítettük meg, sőt tettük lehetetlenné nemzeti szervezetünk kicpitését, aminek egyik következménye mai elmékedésünk szomorú tárgya: a politikai érzékünket képviselő társadalmi rétegek felbomlása és újak ki nem alakulása. A mindinkább érezhető hiányt tisztára külsőségesen és a szerves nemzeti fejlődéstől eltávolodva pótolnánk idegen formák átvételével, holott történeti előzményeink alapján könnyen felismerhető az egyedül eredményes út: a korábbi vezető osztályok maradványainak felhasználásával néptünk polgári társadalmából és más felemelkedő, polgáriasuló rétegekből új elitet alakítani, melynek jellemzője tudás, szakismeret és nemzeti műveltség, egyszóval tiszta szellemiség.

A politikai érzék végső fokon — s ezt mutatja Anglia és más bolderabb államok példája, nincs kötve feltétlenül a leszármazáshoz és nem is mindig örökölhető, függvénye azonban a nemzet hagyományai ismeretének és megbecsülésének oly nemzettagnál, aki egyébként megszerzi magának a nemzet és belső szervezete, külső életfeltételei és kapcsolatai minél teljesebb ismeretét. Az egyén azonban társadalmi közösség tagja, s nálunk is csak vagyoniilag függetlenné tett, művelt magyar társadalomnak fokozatos kifejlődése és a nemzeti tradícióval benső összekapcsolódása segíthet a bajon. A politikai érzék ma is csak a nemzeti társadalom talajából nőhet ki, s mivel mint ilyen, a szellemiség szférájába tartozik, ennél fogva legvégső fokon csak akkor remélhetjük politikai érzékünk és érvényesülésünk nagyobb hatékonyságát, ha a magyar szellemiség emberei töltik ki a szociológiai elit köreit.